

Domènec de Bellmunt, una veu contundent de l'exili català. Col·laboracions a *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior* (1951-1958) i al *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc* (1965-1975)*

Josep Camps Arbós

Universitat Oberta de Catalunya

Francesc Foguet i Boreu

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM: Domènec de Bellmunt (Bellmunt d'Urgell, 1903 – Tolosa de Llenguadoc, 1993) ha estat un dels intel·lectuals més rellevants dels que van sorgir a les Terres de Ponent durant el segle XX. L'article dona a conèixer, degudament contextualitzats, dinou textos apareguts originàriament en dues revistes de l'exili català publicades a Tolosa de Llenguadoc i que permeten resseguir el pensament polític i l'activitat periodística del seu autor.

PARAULES CLAU: Domènec de Bellmunt, periodisme, cultura, exili, política.

ABSTRACT: Domènec de Bellmunt (Bellmunt d'Urgell, 1903 - Toulouse, 1993) has been one of the most outstanding intellectuals from the Ponent area in the 20th century. This paper presents, in their proper context, nineteen texts first published in two journals curated by Catalans into exile in Toulouse, which allow us to discover the author's political thoughts and works as a journalist.

KEYWORDS: Domènec de Bellmunt, journalism, culture, exile, politics.

ESBÓS DE BIOGRAFIA

Nascut el 1903 a la població de Bellmunt d'Urgell —fet que explica el pseudònim escollit per Domènec Pallerola i Munné—, Domènec de Bellmunt

és, amb tota probabilitat, un dels intel·lectuals més representatius de la cultura catalana de les Terres de Ponent durant el segle passat.¹ La seva infantesa va transcórrer entre la població nadiua i les Penelles, dues petites viles prop de Balaguer; als deu anys, marxa a València, a casa d'un oncle, per tal d'iniciar els estudis de batxillerat.² Hi romandrà fins al 1921, any en què es traslladà a Barcelona per reprendre la carrera de dret. S'iniciarà en el món de l'activisme politicocultural de la mà de l'associació Nostra Parla, que tenia com a objectiu principal la defensa i la difusió de la llengua catalana com a signe d'identitat cultural dels Països Catalans; i, el 1923, va entrar a treballar al diari *La Publicitat* com a corrector i, posteriorment, com a redactor, tot coincidint amb la compra del diari per part d'Acció Catalana.

Bellmunt s'exilia a París el novembre de 1924, després de desertar del servei militar. Poques setmanes després fou nomenat delegat a París de *La Publicitat*. Allí va fer amistat amb periodistes com ara Alfons Maseras, corresponsal de *La Veü de Catalunya* i director de *Le Courrier Catalan*, Josep Pla o Eugeni Xammar. De la capital de França estant, Bellmunt va publicar el primer llibre, *Històries d'emigrats* (1926), amb el subtítol de "Recull de reportatges inèdits", en què presentava les vicissituds d'una sèrie de persones, "escoltades la majoria dels llavis dels interessats que han trobat un refugi liberal en

* Aquest article ha estat elaborat en el marc del projecte de recerca *Escriptors catalans de la República (1931-1936)* (FFI2011-25051) del Ministerio de Economía y Competividad.

¹ Encara estem mancants d'una bona biografia de Domènec de Bellmunt. Vegeu, provisionalment, D. DE BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, Andorra La Vella, Edicions Mirador del Pirineu, 1975; J. CAMPS ARBÓS, "De Lleida a Barcelona passant per París: sobre el procés de construcció de la figura de l'intel·lectual en Josep Carner Ribalta, Ramon Xuriguera i Domènec de Bellmunt", dins R. PANYELLA (ed.), *La projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània*, Lleida, PUNCTUM & GELL, 2007, p. 481-492, i F. CANOSA, "Apunt biogràfic", dins D. DE BELLMUNT, *La Barcelona pecadora*, Barcelona, Acontravent, 2009, p. 163-194.

² BELLMUNT a *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 18, assenyalava el desarrelament envers la seva terra nadiua; un fet que particularitza en "el problema del meu accent lleidatà, accent que vaig anar perdent amb el temps".

aquest París de les grans passions i dels grans misteris”.³ Un llibre “ple de defectes, mal imprès, pobret” però amb un propòsit definit: “per damunt de la censura del temps de Primo de Rivera, tractava d’explicar la vida dels refugiats catalans d’aquell temps a França i, en primer lloc, de Macià, Gassol, etc., sense anomenar-los, però dibuixant la silueta de cada personatge”.⁴ Tot i això, *Històries d’emigrats* evidenciava una pàtina de modernitat ja que, tal com assenyala Francesc Canosa, “el lleidatà comença a fer als anys vint el que s’ha anomenat reportatge novel·lat, reportatges a mig camí entre la ficció i la realitat”.⁵ L’any següent Bellmunt donava a la impremta la novel·la *Una ànima vençuda*, ambientada també al París d’entreguerres; un volum que aplegava amb una sèrie de contes d’idèntica inspiració parisenc. Josep Pla, el 8 d’abril, des de *La Publicitat*, lloava, sense reserves, la tasca literària de Bellmunt:

És jove i ha escrit dos llibres que em fan suposar que el seu autor encara que volgués no podria ésser pesat. Escriu com un argent viu i fa anar els ulls com una mostela. A l’edat que té no se li veu cap símptoma de senectut, cosa rara entre nosaltres. I quan es veu un home que segueix aquesta llei de la vida, un home jove que es disposa a acceptar la joventut tal com és i no té la hipocresia i unes maneres de notari venerable, dóna gust d’estrènyer-li la mà i donar-li l’enhorabona.⁶

Bellmunt, a més, serà també l’ànima d’*El Fuet*, una revista satírica dirigida per Joan Casanovas en què, com el mateix intel·lectual ponentí assenyala a les seves memòries, “sosteníem que Primo de Rivera era un borbato i un assassí i que el nostre programa mínim era la independència de Catalunya per la revolució”.⁷ No cal dir que *El Fuet*, amb aquestes intencions, va ser víctima de l’ambaixada espanyola —i del govern de Madrid— i només va poder publicar un únic número, el maig de 1927.

La tornada a Barcelona el 1928 va permetre a

Bellmunt continuar desenvolupant la seva producció literària i, alhora, intervenir en els terrenys de la cultura i la política; tot plegat responia a l’intent de consolidar la seva imatge com a intel·lectual compromès amb la societat del seu temps. Serà membre dels partits Acció Catalana —es presentarà, sense èxit, per la circumscripció de Lleida a les eleccions a Corts del juny de 1931— i, a partir de 1933, d’Esquerra Republicana de Catalunya, i assumirà, en conseqüència, una ideologia nacionalista i d’esquerres que traspasarà al llarg dels llibres publicats a partir d’aquests moments.⁸

El 1928 aparegué *Del Paral·lel a Montmartre*, una nova incursió en el terreny del reportatge sobre la capital francesa, amb una especial predilecció pel Barrí Llatí i Montparnasse. També el mateix any va veure la llum *Les banyes del Tibidabo*, una altra aproximació al gènere novel·lístic. Altrament, a *Dos dies a Sant Boi* (1929) va presentar un aplec de reportatges i contes, alguns de tema parisenc, el més destacat dels quals va ser el que donava nom al volum sobre el cèlebre frenopàtic, a cavall de la ficció i la realitat. En canvi, *Les catacumbes de Barcelona* (1930) va representar un canvi de rumb en la trajectòria de Bellmunt perquè deixà de banda, definitivament, el món parisenc i el substituï per un reportatge genuïnament barceloní a partir d’indrets típics com la Rambla o el Moll, però també d’ambients degradats com el llavors cèlebre districte cinquè.

Amb la proclamació de la República, Bellmunt esdevingué secretari de Lluís Nicolau d’Olwer quan aquest va accedir al càrrec de ministre d’Economia. No hi ha dubte que havia assolit fer-se un nom en el món literari de l’època: fins a l’inici de la Guerra Civil donarà a conèixer, a més dels dos volums de retrats *Figures de Catalunya* (1933) i *Homes de la terra* (1935), textos com *Senyoreta desitja casar-se* (1933), titllat de “reportatge atrevit” a l’anunci del 17 d’abril

³ D. DE BELLMUNT, *Històries d’emigrats*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1926, p. 8-9.

⁴ D. DE BELLMUNT, *Anecdòtari de cinquanta anys de periodisme català*, Barcelona, El Pilar d’Almenara, 1978, p. 153.

⁵ F. CANOSA, “Apunt biogràfic”, p. 173,

⁶ J. PLA, “Sobre la normalitat”, *La Publicitat*, 08-04-1927, p. 1.

⁷ BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 57.

⁸ Així, un dels temes que travessa les sèries de retrats *Figures de Catalunya* i *Homes de la terra* és el de donar notícia de la duríssima campanya de repressió contra el moviment obrer català que, amb el suport de la patronal, van dur a terme Severino Martínez Anido, governador civil de Barcelona, i el seu subordinat Miguel Arlegui, cap de la Direcció General de Seguretat i Director General d’Ordre Públic, durant la dictadura de Primo de Rivera. O bé la crítica punyent a Francesc Cambó, perquè encarna un model oposat de catalanisme (monàrquic, mesell i lligat al govern de Madrid), cosa que el desautoritza per a exercir de representant del poble català.

del setmanari *La Rambla* —del qual era director des de 1931—, o *L'àngel bohemí* (1935), una novel·la breu en què traslladava al món de la ficció els reportatges sobre els baixos fons barcelonins. A més, la seva producció va despertar l'interès de la crítica més representativa de l'època, malgrat la valoració desigual que els van retre: valguin, a tall de mostra, els noms de Domènec Guansé i Rafael Tasis. Un exemple: el crític tarragoní remarcava, a propòsit de *Figures de Catalunya*, el fet que si bé la popularitat dels polítics catalans era notòria gràcies a l'adveniment de la República, “no obstant llurs vides, llur caràcter, llurs anècdotes són encara poc conegudes. Gairebé tan poc com la dels literats i artistes, als quals el nou estat de coses no ha afavorit gens. La tasca de donar-los a conèixer, en aquest aspecte, és la que s'ha emprès Domènec de Bellmunt”.⁹

L'esclat de la Guerra Civil abocarà, de nou, Bellmunt a l'activisme politicocultural. Planejarà, conjuntament amb el seu amic Ramon Xuriguera —a qui havia conegut a París durant els anys de la dictadura primoriverista— i per ordre de la Generalitat de Catalunya, la creació d'una Oficina Catalana d'Informació i Propaganda a París. El 1938 va marxar amb la seva dona i les dues filles a Tolosa de Llenguadoc en ser nomenat canceller al Consolat de la República a l'esmentada ciutat del migdia francès. Posteriorment, retornà a Catalunya per a enrolar-se a l'exèrcit republicà de l'Est comandat pel general Juan Hernández Sarabia, qui va intentar contenir inútilment l'avanç de les tropes franquistes cap a Catalunya. Paga la pena reproduir un passatge de les memòries de l'autor en què descriu el retrobament amb les viles que van conformar els seus primers anys:

Jo volia reveure els pobles de la meua infantesa, entre Tàrraga i el Segre, a Balaguer, Anglesola, Tornabous, Tarrós, la Fuliola, Castelleserà, Penelles, Bellmunt, Belcaire, la Ràpita. Pobles de la plana, regats pel Canal d'Urgell, que havien viscut en plena eufòria gràcies al blat, a la vinya, als oliverars, a la fruita, a l'alfals i a la remolatxa sucrera. Érem al país del vi del Castell del Remei, que recollia no solament el suc de les vinyes pròpies dels castells sinó la dels pobles de la contrada, fins a Ivars i Linyola.

Però tot semblava mort. Els castells alarmats, “zona perillosa”, es feien més freqüents. Les masies semblaven abandonades i no s'hi veien la munió de gallines, oques i ànecs dels bons temps. Als poblets només trobàveu dones i vells. Al meu país, s'hi havien instal·lat forces d'infanteria, d'artilleria i de moviment (un moviment que des de feia mesos consistia desgraciadament a recular).

Les mares o esposes d'alguns amics meus, totes vestides de negre i precoçment envellides, em reberen plorant. El drama que es vivia era intens, cruel, sense clarors a l'horitzó.¹⁰

La fi de la contesa, el 1939, va obligar Bellmunt a emprendre el camí de l'exili a França amb altres intel·lectuals espanyols i catalans, entre els quals hi havia Ramon Xuriguera i el seu germà Joan Baptista. S'establirà a Blagnac, llavors un poblet de 200 habitants a quatre quilòmetres de Tolosa de Llenguadoc, on treballarà com a bibliotecari a la Universitat Catòlica del Migdia de França. El 1941 Bellmunt és detingut i internat al camp de concentració francès de Reecedou; en sortirà gràcies a la intervenció del cardenal Jules Saliège, arquebisbe de Tolosa, que va dedicar-se a ajudar els jueus i els refugiats que es trobaven sota l'ocupació alemanya.

Després de l'alliberament de França a mans dels aliats, Bellmunt va fixar la seva residència a la capital de Llenguadoc. Esdevindrà el director del setmanari *Foc Nou* (1944-1946), fundat per catalans pertanyents a Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana Republicana i Estat Català, una aliança que amb el decurs dels mesos esdevindrà una fracassada segona Solidaritat Catalana; i publicarà la primera biografia del president Companys: *Lluís Companys. La seva vida, la seva obra, la seva mort gloriosa* (1945). Es guanyarà la vida treballant de traductor als tribunals i, més endavant, serà nomenat lector d'espanyol a diversos centres d'ensenyament secundari (els coneguts liceus), “la qual cosa em feia dir, tot rient, que em guanyava la vida ensenyant la llengua de l'enemic”.¹¹ El 1950 es va doctorar en Dret a la universitat de Tolosa amb la tesi *L'èxode espanyol de 1939 i les seves repercussions en el dret internacional públic i privat*. A banda de *Foc Nou*, la llista de publicacions catalanes de l'exili en què va col·laborar Bellmunt és extensa, tot i que ens limi-

⁹ D. GUANSÉ, “Figures de Catalunya, de Domènec de Bellmunt”. *La Rambla*, 05-06-1933, p. 2.

¹⁰ BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 173.

¹¹ BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 202.

tem a assenyalar-ne les més representatives: *El Poble Català i Butlletí del Casal Català, de Tolosa; Mai no morirem, d'Angulema; o Vida Nova, de Montpeller*. Una notable activitat periodística i patriòtica sempre amb la finalitat de mantenir viva la flama de la cultura catalana. Integrat a la vida de Tolosa de Llenguadoc, també va formar part activa del Casal Català de la ciutat i va entrar en contacte amb els cercles occitanistes que s'hi havien establert.

Tot i la mort del dictador el 1975, Bellmunt no va tornar a residir a Catalunya de manera definitiva. Va continuar, això sí, fins a la seva mort esdevinguda a Tolosa de Llenguadoc el 1993, publicant nous llibres, ara ja d'un marcat caire memorialista — *Boires i candelers. Els primers records* (1973), *Cinquanta anys de periodisme català* (1975), *Anecdolari de cinquanta anys de periodisme català* (1978) o *Vida i miracles del Pilar d'Almenara* (1984)—, però també va tornar a exercir de periodista, especialment per als diaris *Avui* i *Diari de Lleida*. Les seves despulles reposen, avui dia, a la seva vila nadiua.

CATALUNYA VISTA DES DE L'EXILI

Els textos que presentem, publicats entre 1951 i 1975 a *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior i al Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, formen un cos compacte, són un clar exemple del pensament polític de Domènec de Bellmunt i mostren una innegable coherència amb els que va donar a conèixer l'autor abans de 1936. Uns textos que esdevenen un clam en el desert de l'exili català, un cop consolidada la dictadura franquista a l'interior, expressat per una veu contundent que manté vius els principis republicans i democràtics defensats abans i durant la guerra i la revolució.

Assenyalarem, ni que sigui de manera sumària, quins són els temes que hi predominen. Així, a "Pàtria i política", planteja la necessària unitat dels catalans, tant els de l'interior del país com els que romanen a l'exili, amb la finalitat d'enderrocar la dictadura franquista. Un fet que ja apuntava a les *Memòries*, i que sintetitza amb aquesta frase: "Aquest és un pobre periodista català que tenia la mania d'aconseguir la unitat dels catalans".¹²

Un tema recurrent dels textos és l'assassinat de Lluís Companys a mans del govern de Franco, que és

motiu únic de diversos articles: "El sacrifici de Companys, crim de guerra", "El sacrifici de Companys" i "Les últimes paraules"; tinguem present que Bellmunt ja havia dedicat al president de la Generalitat de Catalunya una remarcable biografia. Altrament, "Amb més pena que glòria" és una sagnant crítica als escriptors catalans que s'havien passat al castellà a l'Espanya franquista (pensem en autors com Ignasi Agustí, Josep Pla o Martí de Riquer, entre d'altres). Des d'una perspectiva també cultural, "Evocació i exemple", "El nostre millor amic" i "L'obra cultural de la Catalunya autònoma" comenten el paper del llibre en el manteniment de la cultura catalana en el marc de la contraposició de dos règims: el republicà, remembrat amb una evident nostàlgia, i el franquista. Una idea que exposa amb més deteniment a "Dues paraules, dues imatges", al voltant del que va significar per al poble català el 14 d'abril de 1931.

De fet, com es pot deduir, la crítica al franquisme amara bona part dels articles que reproduïm: a banda dels que ja hem esmentat, paga la pena assenyalar "Adéu-siau, pare Abat", un text escrit amb motiu de la mort de l'abat de Montserrat Aureli Maria Escarré, que va ser obligat a abandonar Catalunya arran d'unes manifestacions al diari *Le Monde* en què evidenciava la seva oposició a la dictadura; i "Un pessimisme exagerat" en què reclama no perdre la fe en la caiguda del règim.

Especial interès tenen els retrats "Francesc Layret", "En el cinquantenari de la mort de Salvador Seguí", "Pau Picasso, malagueny i català", "Pau Casals", "Ambrosi Carrion, poeta autor teatral, patriota" i "Lo Lluís Capdevila", pel que tenen de continuïtat respecte a un gènere que Bellmunt havia conreat amb un més que notable èxit durant els anys de la República gràcies als volums *Figures de Catalunya i Homes de la terra*: en efecte, hi trobem una mateixa finalitat i que no és altra que la de divulgar un conjunt de personalitats rellevants que s'oposaren a la dictadura del passat (la de Primo de Rivera) i a la del present (la franquista); no en va la ideologia bellmuntiana, d'esquerres, republicana i nacionalista, traspua al llarg dels articles. Un tret a destacar de la construcció dels retrats és que no són escrits des de la imparcialitat sinó des de l'admiració panegírica que desperten a l'autor i, en conseqüència, els biografiats són mostrats com un model digne d'imi-

¹² BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 198.

tació per les seves qualitats ètiques i polítiques. Val a dir que els textos dedicats a Carrion i a Capdevila seran recuperats literalment per Bellmunt a *Cinquanta anys de periodisme català*.

Per últim, també hi ha espai per al record nostàlgic per a les terres de la infantesa: serien els casos de "Pobles de Catalunya. Bellmunt d'Urgell" i "Les Penelles i Castellserà"; un tema que reprendrà poc després al volum *Boires i candelers. Els primers records*. Acabem aquesta breu descripció del contingut dels articles amb una citació de Bellmunt que creiem que permet entendre millor la dimensió cívica i ideològica dels textos que avui donem a conèixer:

Durant la meua vida he defensat sempre tres principis, tres, només tres, però que són molt importants: llibertat per a tothom i per Catalunya. Democràcia catalana. Justícia social. En llur defensa he publicat més de dos mil articles. I em demano: he perdut el temps? No hauria servit per res la meua vida de fidelitat sagrada a l'ideal? Hauria estat millor fer la viu-viu, de menar una vida vegetativa i tranquil·la a Barcelona i deixar la pobra Pàtria nostra fent de "región", perseguida per botes militars, policia espanyola i tricornis? El sacrifici de tants i tants catalans caiguts en la mateixa batalla per l'ideal, de Jaume Compte, de Carrasco Formiguera a Lluís Companys, passant pels milers d'anònims morts a les trinxeres, als "paredones" a les persones i a l'exili, hauran estat inútils?¹³

L'EDICIÓ

Els primers textos (números 1-3) que reproduïm procedeixen de *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior* (1951-1958), editat a Tolosa de Llenguadoc, i del qual es conserven només tres exemplars al Pavelló de la República (topogràfic L-12); és molt probable que en altres números d'aquest butlletí hi hagués també articles de Bellmunt. Pel que fa a la resta de textos (números 4-19), són extrets del *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc* (1965-1975), de la col·lecció sencera que es conserva en aquesta entitat; un butlletí modest que inicià el 1963 el pri-

mer número de la segona etapa i del qual reproduïm la totalitat dels articles que hi va publicar, amb l'excepció de tres peces més descriptives.¹⁴

Hem procurat transcriure fidelment els textos; únicament ens hem limitat a esmenar les escasses vacil·lacions ortogràfiques i a adequar la puntuació a les normes vigents.

ELS TEXTOS

1. Pàtria i política

A propòsit de l'actuació de les comunitats catalanes a l'estranger, s'ha suscitat, moltes vegades, més d'una discussió entorn de les interpretacions que cal donar als conceptes de "pàtria" i "política". Tots haureu sentit compatriotes catalans opinant que certes manifestacions de la nostra fe nacional no són més que "política". Per por de comprometre's, per egoisme o, simplement, per mandra, aquells catalans no s'adhereixen a les activitats nacionals, purament patriòtiques, per no fer "política".

Sembla evident que tant per nosaltres, com per a tothom (i per a nosaltres molt més que per als ciutadans dels països lliures), el mot política té dues significacions essencials. Una, representant la vella ciència de dirigir els afers públics d'un Estat en les seves múltiples manifestacions i nombrosos aspectes, i una altra en la seva significació corrent de defensa d'una ideologia. En el nostre cas, política i patriotisme es confonen quan la primera significa la defensa de l'ideal d'alliberació nacional del nostre poble. No és una política de "partit", sinó una política nacional patriòtica que té per objecte defensar, en tots els aspectes, el dret de la Catalunya nació a governar-se ella mateixa.

En un país lliure, França, posem per cas, la política pot desllindar-se del patriotisme perquè aquest és un comú denominador actiu, un fet acomplert i no un camí ple d'interrogants. Quan la nostra pàtria

¹³ BELLMUNT, *Cinquanta anys de periodisme català*, p. 275.

¹⁴ No hem inclòs dins d'aquesta antologia de col·laboracions de Domènec de Bellmunt al butlletí tolosenc tres peces de caràcter més circumstancial: una valoració de l'estrena de l'obra *D'aquesta terra*, de Xavier Fàbregas, pel grup escènic del Casal Català de Tolosa, el 29 d'octubre de 1967, a la sala Le Troubadour de la ciutat occitana; una ressenya del llibre *Layret, 1880-1920*, de Joaquim Ferrer (Barcelona: Nova Terra, 1971), i una crònica entusiasta de l'actuació de la cantant Teresa Rebull a La Cave Poésie, un petit local —encara en actiu— al carrer de Taur de Tolosa de Llenguadoc. Vegeu, respectivament, Domènec de Bellmunt, "L'estrena *D'aquesta terra*, drama de Xavier Fàbregas", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 45 (novembre de 1967), p. 4; ídem, "Layret vist per Joaquim Ferrer", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 86 (abril de 1972), p. 4, i ídem, "Teresa Rebull a la Cave-Poésie", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 86 (abril de 1972), p. 4-5.

sigui un Estat lliure dins una confederació ibèrica, la política a casa nostra consistirà a sostenir o a defensar les virtuts de les diverses ideologies polítiques per a la millor marxa dels afers nacionals.

Però, ara, després de dotze anys d'opressió dictatorial, quan no hi ha ni premsa catalana, ni llibertat d'expressió, ni llibertat d'ensenyament, ni llibertat d'opinió, ni llibertat d'associació, ni cap garantia individual o col·lectiva, política, per nosaltres —ací i a casa nostra— ha d'ésser patriotisme, és a dir, no pot ésser política de partit, sinó tasca patriòtica unànime per a l'alliberació de la pàtria.

Hem de guardar dins del nostre esperit els nostres sentiments de dreta, d'esquerra, socialistes o radicals i arxivar uns carnets que ja hauríem hagut de deixar a la frontera.

No hem pas de renegar-los, ni molt menys, sinó deixar-los de banda fins que puguem exhibir-los en una pàtria alliberada.

La "Llar de Germanor Catalana" és un exemple del que es pot fer en el sentit patriòtic lluny de la pàtria. Cultura, teatre, art, dansa, ajut social, caliu patriòtic entorn, d'una bandera que és de tots i no de cap grup. La política de partit, ara, en les presents circumstàncies, esdevindrà "politiqueta" i no faria més que retardar la solució del nostre plet nacional dividint i separant els que haurien d'estar estretament units per un intens fervor patriòtic.

Ara és l'hora de la germanor de tots els catalans per tal de donar al món sencer la impressió de la nostra unitat invencible i de la nostra voluntat nacional d'alliberació.

2. El sacrifici de Companys, crim de guerra

Sembla que tot hagi estat dit, després de catorze aniversaris i de l'emoció produïda en ésser conegut el fet, a l'entorn de l'afusellament del president Companys. Al nostre entendre, però, no s'ha insistit prou sobre el seu aspecte jurídic, el qual, analitzat objectivament, fa aparèixer el sacrifici del president com un crim de guerra, perfectament definit i qualificat per la nombrosa jurisprudència del Tribunal de Nuremberg.

De tots els motius que els demòcrates de la nostra terra tenen contra les injustícies comeses pels triomfadors de la Segona Guerra Mundial (oblit dels postulats de la Carta de l'Atlàntic, traïció a les promeses antifeixistes dels temps de la guerra, mancament dels principis essencials de la Declaració Universal dels

Drets de l'Home, etcètera), el cas Companys és, sense cap dubte, el més greu de tots.

Detingut a França per la Gestapo i la policia fa-langista, la detenció constitueix una violació flagrant de la Llei francesa sobre el Dret d'Asil i de totes les Convencions Internacionals sobre l'asil dels polítics. Conduït a Espanya per a torturar-lo i sotmetre'l a un simulacre de Consell de Guerra (en el qual tot estava decidit per endavant) i afusellar-lo el 15 d'octubre de 1940, la seva mort gloriosa constitueix un altre crim, per violació no solament de la Llei d'Asil, sinó de la Llei Internacional, de les Convencions sobre l'Asil i del més elemental dret de gents. El Tribunal de Nuremberg ha jutjat i punit casos menys greus i menys clars i, malgrat les nombroses denúncies que li han estat adreçades sobre el cas Companys, ha restat sempre sord a les protestes universals.

Per als estrangers, per als testimonis de fora, àdhuc simpatitzants nostres, per a l'opinió pública dels altres països, els anys han anat passant, el crim envelleix i s'oblida o s'atenua i dia vindrà en què la prescripció de la llei escrita semblarà tirar un vel a les responsabilitats criminals dels assassins del president Companys. Però els catalans no oblidaran mai el genocidi monstruós; per a nosaltres, la prescripció no existirà, car només nosaltres sabem que el crim, l'atac, la ferida, no anava contra la persona física de Lluís Companys, sinó contra la seva representació augusta de president de Catalunya.

3. Amb més pena que glòria

Un conegut escriptor català que va tornar fa uns anys a Catalunya i que, com molts altres, va escriure més o menys en castellà, diu, ara, que no està gaire bé de salut perquè està provat que els escriptors catalans que escriuen en castellà es tornen tísics. Si és així, tenim la impressió que aviat mancaran sanatoris. Car els anys passen inexorablement i els horitzons dels escriptors catalans de Catalunya segueixen tan limitats com sempre després de l'arribada "triomfal" dels "nacionales".

El temps passa i dona la sensació de "gran velocitat", sobretot als que anem envellint a l'exili. Heus ací un altre 14 d'Abril en perspectiva i, sense voler celebrar l'aniversari, ens acostumem a fer mentalment un balanç de la situació. Trist balanç! Car contra l'eufòria d'encàrrec i la demagogia fàcil, la realitat pura ens fa aparèixer un balanç deficitari per a nosaltres. No es tracta d'un pessimisme desespe-

rat, sense possibilitat d'horitzons més clars, sinó de la constatació d'un estat real, superable, al que ens han portat les nostres pròpies faltes.

En general, els catalans es poden dividir en dues grans categories: els que toquen de peus a terra i els que viuen als llimbs. El gran mal és que els primers toquen massa de peus a terra i els segons volen excessivament alt. A tots els països, és clar, hi ha aquesta mena de ciutadans i no serà de menys constatar que sempre els perfeccionaments, les millores i els progressos han estat la idea dels somniadors, i consolidats després per la gran massa dels pràctics. Això vol dir que no constituïm cap excepció, ni com a poble ni com a raça. Tanmateix, oblidem una circumstància importantíssima i és la de que som un poble espiritualment exiliat, els de fora i els de dintre, i potser més exiliats els de dins que els de fora, que enyorem el cel i la terra i el paisatge de casa nostra amb crisis de nostàlgia que ens fan sagnar el cor. Volem dir que no som un poble que viu normalment al seu país, amb dre de viure-hi dignament i que per això els que toquen de peus a terra haurien d'esforçar-se a volar un xic i els que són als núvols a baixar una mica fins a tocar les realitats vives de la terra. El microbi espanyol de l'exageració s'ha introduït visiblement a casa nostra, ha intoxicat el país, i la ponderació catalana, el seny català tan vantat, han estat influïts pel ferment hispànic del quixotisme i del sanchopanzisme.

Hi ha, com tots sabem, una minoria de catalans escampats per tot arreu que proclamen cada dia la independència de Catalunya, la seva separació absoluta d'Espanya, la República catalana lliure, sola i independent. Hi ha, per contra, una massa de milions de catalans que viuen en una Catalunya amb menys llibertats que la província de Guadalajara, en "una región administrativa" dividida en quatre províncies de l'Estat espanyol, sota un règim policial dictatorial, centralista i unitarista de terror, contra el qual ningú no fa ni proposa de fer res de veritablement eficaç. No valdria la pena que els primers, abans de proclamar la independència absoluta de Catalunya (que tots els catalans acceptarien de bon grat), ens diguessin prèviament com podria fer-se per tal d'alliberar abans la pàtria de l'opressió franquista? I que els segons, en comptes d'acceptar resignadament la idea que no existeix cap mitjà per sortir de la situació actual, no podrien establir un acord amb els primers entorn d'un pla d'acció de resistència o combat?

Han passat els anys i s'ha deixat de banda l'essencial: la conclusió d'un pacte nostre, nostre, nostre. D'una acció coordinada d'entesa, d'unió, entre Catalunya (abans de fer-ne cap amb forasters). I, mentre no s'aconsegueixi, anirem envellint sense pena ni glòria i amb més pena que glòria, perquè no inspirarem cap respecte ni als de dins ni als forasters.

Si la nostra modesta veu arribés a convèncer alguns dels que, equivocadament, impossibiliten aquesta obra sagrada, ens semblaria que hem encertat la millor manera de commemorar a l'exili aquest vint-i-setè aniversari del 14 d'Abril.

4. Evocació i exemple

Les Diades del Llibre del temps de la dictadura de Primo de Rivera foren el pretext ideal dels catalans per tal de manifestar públicament llur amor a la llengua i, per tant, a la pàtria. El tiratge dels llibres catalans es va triplicar i el dia de Sant Jordi tot patriota s'aturava davant dels prestatges del llibreter per adquirir almenys un llibre català.

Les parades de llibres eren decorades amb gust exquisit i els editors i els llibreters organitzaven actes públics al davant de les llibreries, en els quals feien parlar els autors del dia. Els escriptors i els poetes dedicaven llurs obres.

Però, més que les considerables xifres de vendes en el Dia del Llibre, interessava l'ambient de patriotisme que s'hi respirava i l'homenatge públic que els catalans retien a la cultura catalana. Això demostra que, mentre es manté viu el culte de la llengua, la pàtria no pot morir. I la història ho demostra, car, després dels set anys de persecució de la dictadura contra la llengua catalana, vingué el triomf de 1931, amb la vigorosa rebrotada de la cultura nacional.

Què passarà, doncs, després dels vint-i-cinc anys de persecució de què és objecte, ara, la nostra llengua? Que el despertar a la llibertat serà encara més puixant que en 1931. Que de les millors tombes de catalans morts per l'Ideal sortiran flames espirituals il·luminant l'univers de la cultura catalana.

Car el cos i la matèria poden ésser empresonats, però l'esperit, que és fe en l'Ideal, passa a través dels barrots de totes les presons i es transforma en estel. En un estel que no s'apaga mai i que, en la nit de l'opressió, serveix de guia i d'esperança als homes que no han perdut la fe en els destins de la pàtria.

5. El nostre millor amic

Al cèlebre crit de “Mori la intel·ligència!” del general Millán Astray, que Déu hagi perdonat, i al no menys cèlebre “Abajo la libertad!” del rei Ferran VII, que Déu no deu haver perdonat, nosaltres ja fa temps que hi responem amb un crit que no demana la mort de res ni de ningú, i és el de: “Visca Catalunya!”

El nostre crit, expressió de la fe en la pàtria i en l'ideal de llibertat, no tindria, però, cap eficàcia ni representaria un postulat d'esperança, si no anés sostingut per un amor de tots els instants: l'amor al llibre català.

Contra les maltempsades, les invasions, les destruccions, els genocidis, les persecucions de què la nostra pobra pàtria ha estat objecte en aquests darrers temps, un sol soldat, sense armes destructores, ha pogut defensar-se: el llibre.

El llibre, símbol de l'esperit, essència de la llibertat, vitamina meravellosa de la cultura, ha anat fent el seu fet, la seva tasca de cada dia, aconseguint galvanitzar la voluntat d'un poble que no vol morir i que no morirà.

Per tots aquests mèrits tan gloriosos, bé es mereix que els catalans li retem homenatge i celebrem cada any, per Sant Jordi, patró de Catalunya, la seva Festa Major.

És la Festa nacional del millor amic, del més constant, del més sincer, del més noble i del més desinteressat de tots els amics dels catalans. L'amic que no enganya, l'amic que no falla, l'amic que no traeix i que, a través dels barrots de la gran presó franquista, canta les glòries de Catalunya, ens aporta la fe en un demà gloriós i ens assegura que vetlla constantment per la causa de la llibertat.

6. El sacrifici de Companys

Que no diguin, que no es pugui dir mai que els catalans tenim la memòria curta. Que no oblidem que el 15 d'octubre de 1940 va morir, afusellat pels espanyols falangistes, el President Lluís Companys. I que va morir cridant “Per Catalunya!”, crit que resumia la seva vida i el sacrifici de la seva mort gloriosa.

I si llancem, avui, aquesta recomanació, és perquè, als 26 anys d'aquella data tràgica, ens sembla descobrir en una part de compatriotes de l'exili

com una mena de signes de cansament i una tendència a deixar a les golfes de l'oblit determinats esdeveniments capitals de la nostra història.

Aquella febre d'ara fa vint anys, aquella exaltació dels temps de l'alliberació quan tothom es pensava que estàvem a les vigílies de la tornada triomfal a casa nostra, s'ha anat esvaint, i a l'optimisme exagerat d'aleshores hi ha succeït el fred d'una decepció i d'un pessimisme injustos.

Sort que entre la massa oblidadissa o fatigada, decebuda o pessimista, queda la brasa d'alguns cors que cremaran fins que morin, la llum d'alguns esperits que brillaran sempre perquè els sosté la fe en la nostra causa, la fe en la pàtria, l'amor de la terra i l'esperança, ferma, segura, encoratjadora que triomfarem.

I en aquesta fe, en aquesta esperança en un ressorgir gloriós de la llibertat de Catalunya, el 15 d'octubre de 1940 és un factor transcendental. Perquè el sacrifici del President màrtir és una llavor que portarà els seus fruits: representa l'exemple de lleialtat a l'ideal de justícia i llibertat pel qual havia combatut tota la seva vida.

Lluís Companys era, ell sol, un model vivent de demòcrata. Per la seva simplicitat, per la seva cordialitat, pel seu amor al poble. Un President de Catalunya que mig país tutejava, un President de Catalunya la missió del qual era la de donar al nostre país un contingut social substantiu.

Els espanyols anticatalans assassinaren (car el seu afusellament fou un assassinat) el President Companys perquè representava Catalunya, perquè era el símbol de la pàtria. I es pensaven que, matant el President, destruïen els gèrmens de la nacionalitat catalana. No sabien que amb aquest assassinat cometien la més grossa i més absurda bestiesa de la història: la de crear un símbol etern, la de convertir un home de carn i ossos en heroi llegendari, la d'assegurar al màrtir una resurrecció triomfal.

Car el Companys del 15 d'octubre de 1940 és més viu que mai. I ja comença a guanyar la batalla del ressorgir espiritual de la pàtria. I un dia pròxim, la seva estàtua s'eleva al cim de Montjuïc i a totes les places de viles i pobles de Catalunya per servir de guia, d'exemple i de llum a les generacions futures.

7. Dues paraules, dues imatges

Ja no comptem les commemoracions del 14 d'abril de 1931 a l'exili ni els articles o les conferències que li hem consagrat en el curs d'aquests darrers vint-i-cinc anys.

Comencem sempre les noves celebracions d'aquell aniversari amb una certa timidesa per por de repetir-nos. Però la cosa certa és que continuem de fer-ho perquè ens hi empeny una força interior que ens va dient: "Tira endavant, tira endavant; no tinguïs por de fer-te pesat i no oblidis que el 14 d'abril de 1931 és una data gloriosa que ha de servir d'exemple i de llum a les noves generacions de la nostra pàtria".

En el fons, doncs, sobresurten dues paraules, dues imatges que menen l'article: un exemple i una llum.

Un exemple perquè el 14 d'abril va representar, en efecte, una gran revolució incruenta, gràcies a la qual el poble autèntic va adoptar la República amb crits d'alegria i d'esperança.

I una llum perquè aquest exemple ha de dir, dirà sempre a les generacions presents i futures que la República és un règim de pau i de justícia, de fraternitat i d'amor, mentre que el franquisme és un règim imposat en una mar de sang, després d'una guerra injusta que va costar un milió de morts. I res més.

Ni res menys. Car els grans principis i els grans esdeveniments no requereixen en enfarfecs literaris ni lirismes castolarins. En tenen prou amb breus paraules evocadores i amb imatges colpidores que els representin amb llur puresa i llur eternitat.

Tolosa del Llenguadoc, 14 d'abril de 1967

8. Les últimes paraules

Arran de la publicació del meu llibre sobre la vida i la mort gloriosa de Companys¹⁵ vaig rebre fa alguns anys una lletra de Barcelona en la qual se suscitava un dubte relatiu a les darreres paraules pronunciades pel President màrtir abans de caure afusellat al fossar del Castell de Montjuïc a les 6 del matí del dia 15 d'octubre de 1940.

El meu corresponsal em deia:

Vós afirmeu que Lluís Companys, abans de morir, es va descalçar per tal de tocar directament terra catalana i que va cridar "Per Catalunya", exclamació que el ressò de la muntanya va anar repetint diverses vegades fins a fondre's a l'horitzó. A mi m'han dit —afegia el corresponsal— que el seu crit fou: "Per la República i per Catalunya!"

Al final de la lletra, l'autor em demanava de fer una enquesta per tal d'esbrinar la veritat sobre aquest punt important de la biografia del President.

En el curs d'aquests darrers anys he demanat a diverses persones susceptibles d'aportar precisions relatives a aquesta qüestió litigiosa i no he pogut arribar a esbrinar la veritat exacta, encara que la majoria dels interrogats s'inclinen per la versió "Per Catalunya!".

En el crit "Per Catalunya!", donats els sentiments del President Companys, va inclòs "Per la República!" Ell només creia en una Catalunya republicana i no podia oblidar que fou la República —que ell havia estat el primer a proclamar des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona— la que havia fet possible l'autonomia catalana.

Però això són consideracions crítiques que no ens resolen l'enigma. Quan el que signa aquestes ratlles va escriure la primera biografia de Lluís Companys, apareguda després de la seva mort, no tenia altres materials històrics que les referències verbals de testimonis directes o indirectes, vingudes de Barcelona, i la famosa lletra de la germana monja del President, Ramona Companys, a la seva neboda, donant-li detalls de la mort. De la lletra en qüestió es desprèn que Ramona Companys va rebre de les autoritats militars el cadàver del seu germà i que ella va presidir l'acte íntim de l'enterrament. Diu també que la vigília de l'execució havia conversat tres hores amb el seu germà. Però, com que no va assistir a l'acte de l'afusellament, no fa cap referència a les darreres paraules del President. En canvi, li encarrega de dir als amics "que mor de la mort més bonica que pogués desitjar la seva humil persona".

Tenim l'ordre de plaça en la qual s'anuncia el Consell de Guerra; sabem qui constituïa aquest tribunal i qui va integrar el piquet d'execució. No

¹⁵ Domènec de Bellmunt, *Lluís Companys: la seva vida, la seva obra, la seva mort gloriosa*, Tolosa del Llenguadoc: Foc Nou, 1945.

dubtem que, quan calgui, sortiran testimonis presencials que ens aclariran aquest delicat punt de la història que concerneix la mort del President. Per la República i per Catalunya o “Per Catalunya!” tot sol, per nosaltres vol dir una sola i única cosa: *per l’ideal. Per la pàtria. Per la llibertat.*

9. Adéu-siau, pare Abat!¹⁶

Heu viscut com un cristià i com un patriota i heu marxat com un sant i com un màrtir. Precursor d’una Església nova, amiga dels pobres i defensora dels humils, havíeu fet del monestir de Montserrat el santuari espiritual dels catalans, el refugi i l’esperança de tots.

Us havia conegut personalment, gràcies a la gentilesa d’un amic comú, company d’infantesa vostre, i mai no oblidaré la impressió. I encara podríem afegir: bondat i tendresa paternal.

–Ara sóc com vosaltres –em vàreu dir–. Un exiliat més.

I vàreu afegir:

–Passar per la prova de l’exili, on es tasta l’enyorament i la tristesa, m’ajuda a

comprendre millor el vostre drama, el drama de tants germans allunyats de la Pàtria.

El vàreu comprendre i el vàreu viure exhaustint-ne el fel, quan us varen refusar

l’autorització d’anar a tancar els ulls de la vostra mare.

Des de Viboldone escrivíeu els amics. I en teníeu tants! Continuàveu vivint pensant en Montserrat, en Sant Miquel de Cuixà, i pregàveu per tots els catalans. La fe cristiana pura il·luminava la vostra vida i el sofriment moral d’un exili injust minava de dia en dia la vostra resistència física.

Però la vostra obra perdurà i anirà donant fruits espirituals. I el vostre sacrifici haurà servit per donar als catalans la mesura de llur tragèdia nacional.

Us dic adéu-siau, pare Abat; però no tinc la sensació de no veure-us més. Car sou i sereu, per sempre, al cor dels catalans. I com Vidal i Barraquer i el canonge Llorens i mossèn Vilar, la Pàtria us concedeix la corona immortal del martiri per la vostra fidelitat a l’Ideal i el vostre amor als oprimits.

10. Un pessimisme exagerat

Haureu notat que no pocs compatriotes que van i vénen de casa nostra en tornen amb unes impressions tan pessimistes que serien capaços de desencoratjar els idealistes més il·lusionats.

–Allò està perdut. El franquisme ho ha podrit tot. La gent només pensa a guanyar diners, a viure bé i a anar tirant. La joventut està “futbolitzada” i no té cap ideal. Els vells republicans i catalanistes d’esquerra o de dreta o ja s’han mort o són vells que ja no tenen cap energia per a la lluita. Els indiferents (aquella massa neutra que deia l’Hurtado) no volen soroll, et diuen que Franco ha assegurat al país 30 anys de pau i que si el règim fa coses injustes no és culpa del “caudillo” sinó dels que el volten.

I així per l’estil. I, per tancar tota escletxa possible deixant entreveure una mica de llum per l’esdevenidor, afegeixen:

–I quan caurà Franco perquè es morirà o perquè el retiraran com han fet els portuguesos amb Salazar, tot seguirà igual o pitjor. Carrero Blanco serà president del Consell, el reiet d’opereta farà el que li manarà l’Opus Dei i tot el “tinglado” continuarà com abans. No us feu il·lusions. La República democràtica, la llibertat de Catalunya, la justícia social... són somnis quixotescs que nosaltres no veurem realitzats. Hi ha franquisme per anys.

Aquests raonaments els hem sentit a milers de vegades i no hi ha cap dubte que responen a un fons de veritat. Però anem a pams. Ningú no nega, perquè és un fet indiscutible, que els 30 anys de franquisme han cretinitzat el país, l’han esterilitzat políticament, l’han “materialitzat”, com tampoc no pot negar-se que la guerra civil va traumatitzar el nostre poble deixant-lo en un estat d’empobriment espiritual gravíssim. Que la repressió, la por, els afusellaments, les presons, crearen una situació nacional d’angoixa.

Però és que les grans accions revolucionàries, aquelles que commouen profundament el país, són l’obra dels indiferents, de la massa neutra o dels aferistes sense escrúpols que dominen la societat? Macià, que al principi era sol al Parlament espanyol contra 550 diputats que se li tiraven al damunt com a llops, aixecà el país amb una trentena d’homes

¹⁶ Aureli Maria Escarré.

que el seguiren. Uns quants republicans, empresonats a la presó de Madrid en 1930, feren caure la monarquia espanyola dels Borbons. Després de l'asfíxia de set anys de dictadura, n'hi hagué prou amb 3 mesos de lliure expressió del pensament per despertar els adormits, fer vibrar els indiferents i donar coratge als porucs. No són els "balconers" (els que s'estan darrere les persianes per veure, sense ésser vistos, el que passa al carrer) els que canviaran les coses, sinó els exemples d'aquests deu mil minaires asturians que fan front al règim des de fa mesos, dels estudiants que planten cara a la policia i criden "mori el franquisme", dels obrers que van a la presó per reclamar la llibertat sindical, dels bascos que lluiten i moren per la llibertat de llur país i dels demòcrates cristians de casa nostra que defensen Catalunya sense por de les manilles.

Són aquests. Són els que no han perdut la fe en l'Ideal (amb majúscula), els que saben que la justícia i la veritat acaben sempre per triomfar. Els que estan convençuts que el nostre país és un país misteriós, de reaccions sentimentals insospitades, capaç d'accions heroiques quan arriba l'hora. No, no acceptem els pessimismes exagerats, com no hem d'acceptar la teoria que ens portaran la llibertat de Catalunya en una safata, amb unes torrades de mantega i confitura.

La llibertat s'ha de guanyar. I els catalans, els que sofreixen allà baix i els que sofreixen a l'exili, ja fa trenta anys, trenta anys, que l'han començada a guanyar.

11. Pobles de Catalunya. Bellmunt d'Urgell

M'han demanat que dediqui unes ratlles als pobles de Catalunya i em sembla lògic i natural que comenci pel meu, per Bellmunt d'Urgell, un poblet senzill i modest sense altre al·licient geogràfic que el d'haver estat construït al damunt del vessant sud de la serra d'Almenara dominant la magnífica i fertilíssima plana d'Urgell. La gent de la contrada l'anomenen el "balcó de l'Urgell", perquè, des de les finestres encarades a l'oest, es poden veure, els dies sense boira, els finestrals de Santa Maria de Balaguer.

Hi han diversos pobles de casa nostra que porten aquest nom que té perfum d'estètica. Si al sud de França hi han nombrosos Beaumont i Bellmunts i no pocs Beaulieu, a Catalunya es poden

comptar, tres altres Bellmunts, un a les mateixes terres lleidatanes, anomenat Bellmunt de Talavera o de Cervera, un altre a Tarragona, comarca del Priorat, conegut per Bellmunt de Ciurana i, per fi, el santuari de Bellmunt, orgull de la plana de Vic.

Fins que un gran patriota bellmuntenc, anomenat Albert Boldú, va aconseguir, després de lluites infatigables, portar l'aigua potable al poble, els habitants havien de baixar a la plana, a les ribes del canal, a proveir-se d'aigua. Tothom tenia una mula o un petit ase que, cada dia, feia dues o tres vegades el viatge a la plana carregat amb geres i tinelles. En aquells temps, parlo almenys de trenta o quaranta anys enrere, s'acabava també la petita indústria artesanal que ajudava a viure els bellmuntencs, pagesos de secà: la fabricació del guix, que es feia coure en uns petits forns instal·lats al camí de les Penelles i que era transportat a Balaguer pels mateixos animals que servien per a l'aigua.

De menut, havia anat a peu, moltes vegades, de les Penelles a Bellmunt (car els meus pares havien fixat llur residència a Penelles) i m'havia entretingut a agafar sargantanes i llangardaixos a les ruïnes dels forns dels guixaires. I, de més gran, havia anat amb amics caçadors a caçar al Bosc d'en Boldú, ric en llebres i conills i en bolets saborosos, a la tardor.

Bellmunt està voltat de pobles rics; estesos a la vora del Segre o del Canal d'Urgell. I una part del terme, la més baixa, rega també les aigües del canalet auxiliar. De Montgai i Butsènit, de Bellcaire a les Penelles i de Linyola o Castellserà; Bellmunt somriu a la plana, com una promesa d'aire pur, de vent serè i de paisatge esplèndid. La seva serra fa olor de farigola i romaní, les seves pedres són d'un calcari etern, el seu campanar llegendari sembla el far en una mar de blats i d'alfalsars.

Bellmunt havia estat, a l'Edat mitjana, una possessió del senyoriu de Poblet. La seva creació obeï probablement a necessitats de defensa i, tot i que la seva altitud no depassa els 350 metres damunt del nivell del mar, el fet de coronar la modesta serra d'Almenara, al mig d'una plana magnífica, li dóna un relleu imponent.

Darrerament, amics de casa nostra em feren arribar la notícia que les noves escoles públiques de Bellmunt d'Urgell havien merescut un dels primers premis en un concurs d'edificis escolars

lleidatans. Aquesta notícia em produí una alegria profunda, molt més important que no me l'hauria fet el saber que l'equip de futbol havia guanyat el campionat o que un dels meus compatriotes bellmuntencs havia triomfat en un matx de boxa.

Bellmunt no arriba al miler d'habitants i molts joves deixen la terra per anar a les ciutats. Però no l'obliden. No l'abandonen. L'estimen, perquè hi han nascut i perquè és la petita pàtria de llurs avantpassats, aquesta petita pàtria que sempre s'estima, amb tots els seus defectes i totes les seves virtuts, aquesta terra que guarda entre les ribes, les pedres i els esbarzers els records inoblidables de la infantesa...

12. Les Penelles i Castellserà

El pla d'Urgell, fecundat des de fa cent anys pel canal del mateix nom, ha esdevingut un jardí exuberant en el qual abunden plantacions de fruiters, camps de blat i d'alfalsars, vinyes, oliveres i horts esponerosos de llegums i verdura. Sota el vessant sud de la serra d'Almenara, en una amplíssima plana, es troben dos pobles separats per una distància de dos o tres quilòmetres: Les Penelles i Castellserà.

Llur capital més pròxima és Balaguer, cap de districte, i llur estació de ferrocarril comuna, Tàrrrega, per on passa el tren de Barcelona a Lleida i Saragossa (de l'antiga Companyia del Nord).

Si esmento aquests dos pobles com si estiguessin agermanats, és perquè durant la meua infantesa constituïen els horitzons de la meua vida. Jo vivia a les Penelles, però anava a l'escola a Castellserà. En aquells temps ja llunyans, abundaven els mestres interins, que no es quedaven als pobles més que el temps necessari per a trobar una plaça en propietat, i això feia que l'ensenyament primari estigués deixat de la mà de Déu. Les promeses de Felip Rodés, diputat per Balaguer, només duraven el temps de les eleccions.

Unes quantes famílies de la contrada varen decidir organitzar un bon ensenyament per llur compte i, un bon dia, llogaren una casa espaiosa al camí de la Fuliola de Castellserà per muntar-hi el que fou l'Estudi Nou, a càrrec d'un mestre particular. Quan jo vaig anar-hi, amb una colla de marrecs de Les Penelles, l'escola estava a càrrec d'un pedagog excel·lent que es deia Serra i que era de Manresa. Al cap d'uns mesos s'havia pro-

duït una competència terrible entre els nois que anaven a l'Estudi Vell (de l'Estat) i els del carrer de la Fuliola. Érem al 1910...

La colla de les Penelles feia de les seves en les anades i vingudes pel camí de Castellserà. El Pepet del Fusté, el Ramon del Mano, el Bernadetes, el Peret de Menargues, el Ramonet del Cosmet i el cèlebre Casabella, terror dels nius i dels fruiterars de la contrada, junt amb el que escriu aquestes ratlles, s'havien fet una anomenada, no sempre gloriosa, entre la juvenalla de la regió.

La tibantor entre els dos pobles solia també manifestar-se per la Festa Major i pel Roser. Aleshores s'establia una competència furiosa, els uns llogant els Gabarrons de Verdú i els altres els músics d'Agramunt. Els uns muntant un envelat, els altres escandalitzant les senyores Pones del poble fent venir als cafès "camareres" i "maturrangues".

Els diumenges es ballava amb manubri al cafè del Sindicat de les Penelles i al vell local de Castellserà. Aquest darrer poble era un xic més important que el nostre, però, en canvi, Les Penelles tenia la glòria de la Torre dels Frares i del Castell del Remei, ja cèlebre pel seu vi, de renom universal.

La riquesa d'aquesta plana en aquell temps, a més del blat i de l'oli i el vi, era constituïda per l'alfals i la remolatxa sucrera que els pagesos enviaven a la Sucrera de Menàrguens, la del trenet miniatura de Balaguer a Mollerussa.

Els camps d'alfals d'aquella plana atreïen al país les companyies de guatlles i de perdis més brillants del Migdia. Encara sento a l'oïda el "set per vuit" musical de la guatlla urgellenca.

Em diuen que les Penelles ha progressat notablement, que s'ha modernitzat. Que hi ha un magnífic cinema, una església tota nova i unes escoles bones. Que Castellserà s'ha embellit molt.

Però jo veig encara el meu poble d'ara fa cinquanta anys, amb camins de terra, voreres inexistents i molt fang, quan plovia. El poble del camí "Fondo" del camí de Bellmunt, del carrer de Baix, del carrer Gra i del carrer del Mig. Del raval i del camí del Rentador. De cal Puetó i cal Cosmet.

Del Canal d'Urgell, del castell del Remei, de la magnífica plana de verdura, de blats i d'alfalsars. Una vila rica, pagesa, treballadora, on el regadiu —el mot màgic de la pagesia— era el patrimoni comú.

13. Francesc Layret

És un honor per mi de dedicar un article d'homenatge a la personalitat de Francesc Layret, lluitador incansable per la llibertat i la justícia, i màrtir de l'ideal, car va morir assassinat vilment a Barcelona pels pistolers de Martínez Anido i Arlegui.

Ja era hora que àdhuc a Barcelona, a Catalunya, amb les restriccions del cas, s'hagi pogut parlar d'aquesta figura noble i coratjosa que deixà la vida en el combat. I felicitem sense reserves l'escriptora Maria Aurèlia Capmany per la seva obra dedicada a Layret.

Els catalans no ignoren que Layret fou més que un amic entranyable, un veritable germà d'ideal per al President Companys. No es pot parlar de l'un, sense al·ludir a l'altre, tan agermanats estaven en la lluita contra l'opressió i a favor de la democràcia.

Layret va néixer a Barcelona el 10 de juliol de 1880. Havia fet la carrera de Lleis i Filosofia i Lletres amb matrícula d'honor a totes les assignatures i obtingué a 25 anys el premi extraordinari de Doctorat.

Fou regidor, alcalde accidental de Barcelona i diputat a Corts per Sabadell. Al Parlament espanyol es féu remarcar de seguida per la seva defensa vigorosa de la classe obrera, defensa que ja li havia donat un enorme prestigi com a advocat del Sindicat Únic.

Malgrat el seu handicap físic de paralític 100/100, desplegava una activitat extraordinària al Parlament espanyol, al Consistori de Barcelona i al Palau de Justícia. Les dretes, la patronal i els enemics de la llibertat, el posaren a la llista dels homes a abatre, i el 30 de novembre de 1920, els pistolers del Lliure l'assassinaren quan sortia de casa seva per anar a intervenir a favor de Lluís Companys i Salvador Seguí, que la policia d'Anido havia detingut.

L'enterrament de Layret, presidit per Nicolau d'Olwer en nom de l'alcalde, donà lloc a una represió ferotge. La policia, a cavall, "carregà" contra el seguici fúnebre i arribà a donar cops de sabre al fèretre.

Havia fundat el diari *La Lucha*. Amb Lluís Companys, havia presidit l'Ateneu Enciclopèdic Popular i havia format part de tots els complots, fronts i organitzacions per combatre l'opressió i la injustícia.

Heus ací, resumida, la vida i l'obra de Francesc Layret, exemple de lluitador valent i generós i, com els seus inseparables amics, Salvador Seguí i Lluís Companys, màrtir de l'ideal.¹⁷

14. En el cinquantenari de la mort de Salvador Seguí

El 10 de març de 1923 queia assassinat a Barcelona pels pistolers, a sou del Sindicat Lliure, de la Patronal i de Martínez Anido, el sindicalista català Salvador Seguí, més conegut pel "Noi del Sucre".

Salvador Seguí és un personatge que pertany a la història de Catalunya i, com a tal, té el seu lloc a l'Enciclopèdia, al nostre "Larousse", honorant així un lluitador sindicalista, l'acció del qual a favor del proletariat de casa nostra havia aconseguit una de les més importants realitzacions socials de la classe obrera: la jornada de 8 hores.

El Noi del Sucre era un creador, un organitzador que tenia per missió l'assolir d'una burgesia patronal cega, dura i escanyapobres les més elementals reivindicacions en l'ordre social i en l'ordre dels drets dels homes. Car el gran lluitador sindicalista era també un liberal d'acció, sabent, com sabia, que a la base de tots els problemes socials avançats hi ha un problema fonamental de democràcia i de llibertat.

Malauradament, els rics i poderosos de casa nostra comptaven amb la protecció decidida i armada del govern i, entre els polítics espanyols de l'època, no hi havien gaires personalitats comprensives i humanitàries. Això feia que la lluita fos desigual i que, a les demandes essencials de pa i de treball, les autoritats i els patrons hi responguessin a trets o a bastonades.

En l'ocasió del cinquantenari de l'assassinat de Salvador Seguí, morí a les 7 del vespre del 10 de març de 1923 al carrer de la Cadena per un pistoler del Lliure, crec que és de tota justícia d'evocar aquella personalitat tan íntimament lligada a Layret, Companys, Marcel·lí Domingo, Joan Casanoves, i tants d'altres republicans de casa nostra que defensaven al parlament espanyol i al pretori, com a les columnes dels diaris, els drets dels treballadors catalans.

I que és oportú que aquest homenatge a la seva memòria se celebri justament a Tolosa del Llenguadoc, on resideixen la seva vídua i la seva filla, i on s'han instal·lat nombrosos sindicalistes de la seva època que el conegueren i l'estimaren.

¹⁷ Com hem apuntat, Domènec de Bellmunt publicà també, en el butlletí del Casal tolosà, una ressenya breu del llibre *Layret, 1880-1920*, de Joaquim Ferrer, que considerava un estudi sòlid, documentat i coratjós, mereixedor de tots els elogis.

Que consti, doncs, públicament, que un periodista català, liberal, republicà i demòcrata, que l'havia conegut i admirat, s'adhereixi de tot cor a aquest acte que demostra una vegada més que els catalans saben honorar la memòria de tots els màrtirs de la causa de la llibertat, social i política, totes dues íntimament lligades, en la història, en el present, i en el futur de Catalunya.

15. Pau Picasso, malagueny i català

No podríem deixar passar en silenci la desaparició d'aquest artista nostre que havia adquirit un relleu i un prestigi de dimensions universals: Pau Picasso.

Tot recentment, un any abans de la seva mort, havíem evocat en el curs d'una conversa al Casal Català de Tolosa, el misteri del prestigi mundial dels "tres Paus": Pau Casals, Pau Neruda i Pau Picasso, tres figures que han fet més per la grandesa espiritual d'Espanya que totes les croades bèl·liques de la reconquesta i totes les campanyes verbals de l'espanyolisme oficial.

A propòsit del Picasso català ja tot ha estat dit i ningú, ni a Màlaga, ni a Madrid, ni a París, ha gosat discutir-lo. Picasso es formà artísticament a Barcelona, fou company i amic entranyable d'artistes dels Quatre Gats, prengué part en les apassionades polèmiques del wagnerisme, adorava la capital de Catalunya i va mantenir fidelment les seves amistats amb els artistes i personalitats de la seva època. I amb els seus amics de Barcelona parlava en català.

La premsa francesa —i de tot el món— ha evocat en ocasió de la seva mort, als 91 anys, la seva personalitat artística i ha posat de relleu que, sense cap dubte, és la figura que més ha revolucionat el món en la història de la pintura, la que ha estat més discutida, la que hauria deixat una marca més profunda i intensa en el terreny de l'art. I, sobretot, la que ha sabut mantenir constantment una dignitat completa, defugint les facilitats publicitàries i mereixent un respecte, àdhuc dels seus enemics en el terreny de la pintura.

Ell ja aconseguí la notorietat en plena joventut, durant la famosa època blava. Demostrà que sabia pintar amb tanta perfecció com els clàssics, però que per a ell no podia existir la creació artística sense una motivació humana, social o moral. Després vingué l'època negra, gegantina o dels cossos inflats, la seva breu incursió en el sobrerrealisme i, per fi, la revolució cubista en la qual tampoc no s'aturà, sinó

que anà seguint estudiant noves formes d'expressió, noves recerques plàstiques, a manera de missatge estètic.

—No entenc la vostra pintura —li deia un dia, un senyor molt ric.

—Enteneu el xinès? —li va contestar Picasso mostrant-li un diari de Pequín.

L'home va dir que no i va haver de reconèixer que aquells signes cabalístics i

geomètrics de l'escriptura xinesa devien voler dir alguna cosa. Per ell, la pintura no es crea per a ésser entesa, sinó per a ésser admirada com a resultat d'una forma d'expressió espiritual.

Picasso malagueny, espanyol i català, és més que tot això. És universal per la seva obra, per la seva personalitat. Però nosaltres no podem oblidar que, ja en vida, va fer donació a Barcelona de prop d'un miler d'obres seves que perpetuaran la seva glòria al Museu Picasso del cap i casal de Catalunya, i que, en 1924, havia ofert al Museu Català d'Art Modern, el seu famós quadre "Arlequí".

Que durant la nostra guerra estigué amb la República. Que va pintar la seva obra més grandiosa i punyent: "Guernica". Que en veure que les democràcies occidentals abandonaven la República espanyola, es féu comunista per subratllar que fou Rússia la sola potència europea que ajudà els republicans.

Però, per què Picasso, malagueny, se sentia català? Perquè arribà a Barcelona als 11 anys, quan el seu pare fou nomenat professor de l'Escola de Belles Arts de la capital. I allí estudià dibuix i pintura. I allí es féu home i amic dels artistes catalans de l'època. I allí, pel 1901, féu la primera exposició amb la qual va aconseguir un èxit remarcable.

Després anà a Madrid on va fundar, amb artistes joves com ell, la revista *Arte Joven*, ja inspirat en la idea de donar als joves pintors llibertat d'acció per emancipar-se dels motllos classicistes. Va tornar a Barcelona i anà a Mallorca a estudiar la ceràmica d'art, per la qual sempre va sentir una gran afició, com ho demostrà més tard a Vallauris. Però ell volia triomfar més enllà de les fronteres i, als 22 anys, se n'anà a París on va formar part de l'equip de pintors i poetes bohemis del cèlebre "Bateau Lavoir". Apollinaire, Braque, Eluard, poetes, artistes i crítics de l'època s'adonaren de la personalitat puixant de Picasso. Allà va continuar les seves pintures de l'època blava (se l'anomena així perquè hi predomina el blau),

però, malgrat l'èxit aconseguit, no estava content de la seva obra. Cercava noves formes d'expressió per revolucionàries que fossin, i així va llençar el "cubisme", fent un gran escàndol (que era el que ell volia, precisament). Posava els ulls al lloc de les orelles i les orelles al lloc del front, els pits de les dones un al damunt de l'altre, i embolica que fa fort.

En el fons, es divertia molt, perquè Picasso era un humorista que dissimulava el seu sentit de la ironia. Els crítics esnobs trobaren sublims les seves genialitats extravagants i ell, lluny de defraudar els seus admiradors, els en donà de més fortes i de més cares.

Ja en el camí de les experiències revolucionàries no va parar de fer noves investigacions i troballes plàstiques excepcionals fins a la seva mort. S'han explicat (i les que s'explicaran encara) milers d'anècdotes picassianes, però jo en recordo dues, no gaire conegudes que vull explicar ací.

Un dia, el compositor Stravinsky, del qual Picasso havia fet un retrat cubista, anà a Roma per instal·lar-s'hi durant una llarga temporada. En passar la frontera, els duaners trobaren a la maleta aquella estranya pintura, la portaren al cap dels serveis d'espionatge fronterers i detingueren el gran músic.

—Però, per què? —demanava Stravinsky, convençut que es tractava d'una equivocació. —Per aquesta pintura.

—Aquesta pintura —digué el compositor— és el meu retrat fet per Picasso, i tot es va aclarir.

Els duaners italians l'havien pres per uns plans de les fortificacions austríaques a la frontera italiana.

I aquesta altra que va explicar-me l'Àngel Ferran, que havia conegut Picasso a

Barcelona i a París. Un dia, un comerciant molt ric va presentar-se al taller de Picasso i va comprar-li un quadre, al preu fort. Però, al cap d'uns anys, l'hagué de vendre per qüestions de fortuna, i al portar-lo al marxant aquest li va dir, després d'examinar-los, qu' es tractava d'un fals Picasso. El nostre home es posà a riure, agafà el quadre i se'n anà a can Picasso:

—Figura't que el marxant m'ha dit que és fals.

En Picasso examinà el quadre i li va contestar:

—És veritat. És fals.

—Però, si jo te'l vaig comprar a tu mateix.

—Exacte. Però és que jo també pinto Picassos falsos!

Se li va quedar, ell mateix, el quadre, per quatre vegades el preu que va demanar.

Ara bé. Personalment, jo crec que sense la seva glòria de l'època blava, Picasso no hauria mai aconseguit la immortalitat. Format a la manera clàssica a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, va demostrar que podia ésser —i que era— un excel·lent pintor classicista. I la seva exposició de 1901 a Barcelona ho va demostrar. Però sabia que, com ell, n'hi havien a cents, i estava convençut que un artista veritable no s'ha d'aconterar d'anar fent com els altres, sinó que ha de cercar constantment noves formes d'expressió. Si els metges no haguessin investigat noves formes de lluita contra la malaltia, no s'haurien inventat, ni el sèrum contra la ràbia, de Pasteur, ni la penicil·lina de Fleming contra les infeccions. Ni s'hauria descobert la força atòmica, ni la teoria nuclear, ni els viatges interplanetaris, ni la televisió.

Ell, que sabia pintar retrats perfectes a la manera clàssica, va voler pintar els personatges tal com ell els veia i no tal com eren o podien veure'ls els altres. És evident que hi ha persones que tenen cara de peix, i ell els pintava en forma de lluç, o que tenen aspecte simiesc o ulls de granota o les orelles en forma de pai-pai. Picasso tirà al dret i causà sorpresa i indignació. Però ja Goya, el gran precursor de l'impressionisme i del sobrerrealisme, havia revelat al món "que el somni de la raó produeix monstres" i havia gravat uns "Capricis" i uns "Proverbis" on dones, homes, capellans o militars apareixen amb fesomies que donen calfreds i pesombres.

Picasso no ha volgut mai que el públic "el comprengué". I per això feia els possibles d'aparèixer cada dia més indesxifrable. Ell representava un tipus de pintura revolucionària del segle vint i romania fidel a la seva creació. Sabia que amb la pintura clàssica els grans mestres de la història de l'art —que ell admirava— ja ho havien dit tot i que eren tècnicament insuperables. És per això que féu explotar els motllos clàssics i les teories estètiques i que va produir la revolució.

La seva personalitat té molts adversaris i entre els seus defensors molts esnobs que no han gosat a dir el que pensaven. I, segons la teoria universal expli-

cant que l'art és la bellesa que tendeix a la perfecció estètica, Picasso és –com deia Callicó– l'anti-art. I, si es fes un referèndum mundial demanant a la gent si els agraden els quadres cubistes i sobrerealistes de Picasso, el 90 % diria que no.

Però això no vol dir que l'obra de Picasso no tingui el seu lloc a la història, precisament perquè les 20.000 pintures que ha pintat, van contra la teoria clàssica de l'estètica i constitueixen sense cap dubte un capítol nou, especial, revolucionari de la història de l'art.

Els seus enemics afirmen que Picasso passarà de moda, que serà oblidat, que la seva obra serà depreciada i arraconada al quarto dels mals endreços d'ací a uns quants anys, però tot això són elucubracions gratuïtes que no faran desaparèixer els milers de volums dedicats a Picasso a tot el món, el seu lloc a l'Enciclopèdia Universal i el capítol d'honor que segueix ocupant a la història de l'art. Car ningú no pot negar que el pintor de "Guernica" i "Arlequí" ha causat en el món artístic del segle XX una veritable sacudida sísmica de dimensions universals i que ha introduït noves perspectives en els horitzons de la pintura moderna.

16. L'obra cultural de la Catalunya autònoma

(*Les escoles populars ahir i avui*, llibre de Joaquim Ventalló. Editorial Nova Terra)

Les generacions actuals de casa nostra ignoren l'obra cultural realitzada per la Generalitat i, de manera especial, per l'Ajuntament democràtic a Barcelona a través de la seva excel·lent Comissió de Cultura. És més: ignoraven que la tasca modelica duta a terme per l'Ajuntament de la capital catalana ja fou iniciada abans de la República en temps d'una monarquia també democràtica.

Durant trenta-cinc anys, el règim espanyol i les seves delegacions "provincials" fetes a mida, obedients i aplicades, han tirat cortines de fum i adormit l'opinió amb xerrameques buides i inoperants entorn de l'obra cultural de la República i de la Generalitat de Catalunya. La censura, la coacció policíaca, les multes, el clima de repressió regnant al país, feien que la gent callés, a part, és clar, els cirabotes del règim pagats per afirmar que tot el d'abans era dolent i que tot el d'ara és magnífic.

Però una veu clara, eloqüent, precisa, s'ha fet sentir a Barcelona per afrontar l'onada de mentides

i explicar la veritat en un llibre titulat *Les escoles populars, ahir i avui*, escrit per Joaquim Ventalló, periodista català ben conegut de les generacions anteriors al 1939 i tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona en temps de la Generalitat. Car calia dir (o recordar als que ja ho sabien i callaven) que les magnífiques escoles de l'Ajuntament de Barcelona, havien estat lliurades a l'Estat, i transformades en casernes o magatzems o residències dels ministeris de l'Exèrcit, de Governació i, sobretot, del "glorioso" Movimiento.

Ventalló evoca tota la història de l'escola catalana moderna i reproduïx, com a il·lustració adequada, fotografies de l'Escola de Mar, de la Colònia Vilamar, de Calafell, del Grup Escolar Pere Vila, de la Colònia Permanent de Berga, de l'Escola del Guinardó, del Grup Escolar núm. 1 de la plaça d'Espanya, de l'Escola Ignasi Iglésias, edificis la majoria dels quals el franquisme els ha transformat en casernes o en oficines de la Falange.

Calia afirmar que, malgrat els altaveus d'autosatisfacció del règim, a Catalunya, i a Barcelona sobretot, hi han centenars de milers d'infants sense escola. Que el setmanari del règim *S.E.M.* [ha] reproduït un informe del director de l'Ensenyament Primari, [en què] ha de confessar que l'analfabetisme ha augmentat en 32 províncies i que a Espanya hi ha un milió d'infants sense escola.

I, per fi, calia revelar al món que a les escoles de l'Estat que funcionen s'hi dona un ensenyament deficient i que l'única solució per a posar-hi remei és la de recórrer a l'esforç i a la iniciativa privada per a fer el que l'Estat franquista no ha fet.

Tot això, naturalment, en espera de temps millors...

17. Pau Casals

Els nostres amics del Casal no deuen haver oblidat que l'any passat, quan celebràvem l'aniversari de la mort de Lluís Companys, havíem evocat una trilogia famosa: la dels "tres Paus", Pau Picasso, Pau Neruda i Pau Casals, tres grans figures de l'art, de la poesia i de la música que han donat més prestigi i glòria a llur país que tots els generals i generalíssims de l'univers. I bé. Tots tres ens han deixat. Pau Picasso ha mort a França, Pau Neruda a Xile, pocs dies després del cop d'estat feixista contra la República xilena, i Pau Casals a Puerto Rico, als 96 anys.

Afegim encara que, quan es tracta de figures uni-

versals com aquestes, creadores de poesia, de bellesa o d'harmonia, només hem de lamentar una mort corporal, car les obres dels artistes i dels poetes romanen en l'eternitat i ens asseguren una presència espiritual permanent de llurs autors.

L'últim que ens ha deixat és Pau Casals, el violoncel·lista més prestigiós del món al qui nosaltres estimàvem d'una manera més íntima, més familiar, perquè era del Vendrell, perquè l'havíem sentit tantes vegades, perquè havia donat als catalans un alt exemple de dignitat i de civisme, preferint morir a l'exili, a totes les glòries que li oferien a casa nostra els delegats i domèstics del règim.

L'havíem aplaudit a Barcelona, quan organitzà aquella benemèrita Associació Obrera de Concerts permetent als treballadors de gaudir de la bona música, l'havíem admirat als Festivals de Prades que ell va crear i que restaren aureolats pel seu nom, i fa anys a Tolosa del Llenguadoc on va venir a dirigir el seu cèlebre oratori "El Pessebre" amb l'orquestra del Capitoli i l'Orfeo Català de Barcelona.

I, en aquests mots d'homenatge a la seva memòria, vull fer ressaltar un fet que jo considero transcendent: Pau Casals, al mateix temps que un gran virtuós del violoncel, era un magnífic director d'orquestra i, sobretot, un compositor genial, les obres del qual (peces litúrgiques, sardanes, l'himne de la Pau i el Pessebre) restaran al repertori dels grans intèrprets de l'esdevenidor.

Avui el disc de la banda magnètica per a la música i el cinema, la televisió per a la imatge ens permeten de viure plenament les hores màximes dels músics que ens deixaren físicament. I Pau Casals era de la pasta d'Albéniz, Litz, Granados, que es faran un nom com a virtuoses del piano i acabaran guanyant la immortalitat com a compositors. Pau Casals era també un pianista meravellós, perquè posseïa el do de la música i hauria excel·lit en qualsevol altre instrument.

Recordo que fa uns quinze anys o vint anys... anàrem amb en Ferrer Aymat, Ramon Besora i la meua filla a visitar el mestre Casals a Prades fent a peu una bona part del trajecte. I que, en aquella ocasió, es posà al piano en honor nostre i ens interpretà algunes de les melodies que ja composava per al Pessebre. Després, com a premi de la nostra visita, va agafar el violoncel i ens delectà fent-nos escoltar una de les composicions més belles de Bach, del seu Bach, del qual ha estat

sempre, sense cap dubte, un dels intèrprets més perfectes de la història de la música...

18. Ambrosi Carrion, poeta, autor teatral, patriota

Ambrosi Carrion ens ha deixat a la tardor de 1973, a 85 anys, i ha pogut realitzar el seu darrer desig de morir en terra catalana, al Rosselló germà, on s'havia retirat feia uns mesos, fugint d'un París massa agitat i febrós per als seus anys i per a la seva sensibilitat de poeta.

Havia nascut l'any 1888 al barri de Sant Gervasi de Barcelona i ja de molt jovenet va sentir la vocació literària. Fou llicenciat de Filosofia i Lletres i catedràtic auxiliar de la Universitat de Barcelona. Era un humanista i un erudit especialitzat en qüestions teatrals, molt particularment en el teatre clàssic i, més tard, en el teatre modern de Goldoni, Ibsen, Ionesco, Gantillon, etc.

En Carrion hi ha tres creadors que corresponen a les seves tres grans activitats permanents: la poètica pura, la teatral i la de periodista d'acció, i abraçant-les totes tres, amb una clau simbòlica, el patriota exemplar que prefereix lluitar, patir i morir a l'exili, a tots els honors i facilitats d'una tornada al país sota un règim d'oprobri.

Era el president vitalici dels catalans de París, de la Federació d'Entitats Catalanes a l'Estranger i, durant tot l'exili, no va cessar de lluitar per la unió dels catalans, encoratjant aquella Solidaritat Catalana de 1946 que tantes esperances havia fet nèixer i, darrerament, l'Assemblea de Catalunya, que ell, com nosaltres, volia que fos "l'expressió de les voluntats únicament catalanes" per preparar el retorn a la vida democràtica a la caiguda del franquisme. Era l'acceptació de la represa de la vida política catalana amb la Generalitat i l'Estatut de 1932 com a punt de partida, l'apartat que va suscitar l'adhesió entusiasta de Carrion –i de molts altres– a favor de l'Assemblea.

Carrion deixa una obra importantíssima que li assegura la immortalitat. En poesia, des del *Comte Arnau* i el cèlebre *Epitalami* al darrer recull de poemes *La companyia invisible* (1967), es manifesta un creador romàntic i de refinament clàssic, impulsat per la força interior del seu amor per la llibertat i per la pobra pàtria ocupada.

Sempre recordaré els versos del simbòlic "Motiu" que serveix de prefaci a *La companyia invisible*:

Camins d'exili que no van enlloc
horitzons plens de boira i tenebra.
La llar enrere, buida i sense foc
per escalfar la sang sols tinc la febre.
Cada record es torna una cançó.
Si sé d'on ve el camí, no sé on em porta.
Canto perquè estic sol, perquè tinc por
i em sento cec dins la boscuria morta.

En el seu teatre, la major part en vers o en prosa poemàtica, marca una fita renovadora. Amb Adrià Gual crea el Teatre Íntim, fugint dels espectacles comercials de massa i fa conèixer el teatre modern de l'època (1915-1921). Havia escrit diverses tragèdies: *Tribut a la mar*, *El fill de Crist*, *La núvia verge*, *Cap de flames*, *La miraculosa*, i fet representar una bellíssima adaptació catalana de *Mireia de Mistral*. Havia produït també un cèlebre assaig sobre "El teatre d'Àngel Guimerà" i obtingut Flors naturals i diversos premis als nostres Jocs Florals. Recordem que *El fill de Crist* i la *Trilogia* foren estrenades amb gran èxit per la companyia catalana de Mercè Nicolau.

És impossible donar en un article la referència completa de les múltiples obres i activitats literàries de Carrion. Es tracta per a nosaltres, ací, d'esbossar una idea general biogràfica.

Fa cinc anys, els catalans de Tolosa del Llenguadoc li varen oferir un sopar d'homenatge que tingué lloc al Clocher de Rodez i al qual assistiren nombrosos catalans. La reunió tenia per objecte celebrar els vuitanta anys del poeta. Ja hi veia poc i la seva veu, de natural apagada i greu, esdevenia més fosca i dolorosa. Car l'exili l'havia envellit més del que calia amb els seus sofriments físics i morals i el rosec de l'enyorança. Però la flama espiritual del seu esperit creador es mantenia càlida, viva, lluminosa. Anava sempre acompanyat per la seva gentil i admirable esposa que li servia de bàcul i de guia i l'amor de la qual el feia viure amb un somriure als llavis, aquell somriure de vegades joiós, de vegades trist, símbol dels grans poetes.

Havia estat tolosenc d'adopció durant els primers anys d'exili, però d'ençà que es traslladà a París, havia vingut en diverses ocasions (estrena de les obres seves, Aplec de Sardanes, etc.). Durant tot l'exili no va cessar de col·laborar a la premsa catalana de França i Amèrica, amb poemes remarcables o amb articles vibrants i sempre a favor de la causa catalana.

És a dir: si la seva obra és bella, generosa, vària, la seva vida és un exemple de dignitat i de civisme que mereix no solament el respecte, sinó l'agraïment de tots els catalans.

19. Lo Lluís Capdevila

El vaig conèixer personalment l'any 1924 a la redacció de *La Campana de Gràcia*, quan jo vaig dirigir durant uns mesos, a prec del vell López, i que tenia la redacció als sotans de la vella Llibreria de la Rambla. Fa, doncs, 50 anys...

"Lo Lluís Capdevila", com l'anomenava Lluís Companys, és un escriptor fill del periodisme de combat, catalanista i anticlerical, republicà i demòcrata. Abans de la guerra, tenia el seu públic de lectors de *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia* i *El Diluvio*, en el qual també escrivia un dels seus amics més coneguts entre els menjacapellans de casa nostra, l'Àngel Samblancat. Capdevila va publicar després una novel·la d'èxit popular, *Memòries d'un llit de matrimoni*, i va estrenar al Paral·lel una sarsuela famosa, *Cançó d'amor i de guerra*, que va durar al cartell diverses temporades.

Però "lo" Lluís Capdevila no arribà mai a ésser integrat a la capelleta dels catalanistes "savis" i sobretot "distingits" de les penyes de l'Ateneu barceloní, no havia estudiat als Jesuïtes ni als Escolapis, ni era de nissaga aristocràtica, no pertanyia al "clan" literari de moda, i això a casa nostra no es perdonava. Ni aleshores, ni avui. Ara la capelleta literària, el clan és un altre, està en mans d'altres generacions i personalitats, però funciona de la mateixa manera. Els que en tenen els ressorts a la mà constitueixen un veritable monopoli, un "opus Dei" literari, donen exclusives i els desgraciats que no formen part del clan, estan condemnats al silenci. Ja poden publicar llibres excel·lents, articles bons, o enviar poemes als Jocs Florals, tot serà inútil. Els del clan tenen acaparats els llocs, diguem-ne estratègics, als jurats dels premis, a les editorials i a les seccions de crítica dels diaris i revistes (amb poquíssimes i honorables excepcions, com la de Joaquim Ventalló a *La Vanguardia*) i condemnen a l'oblit, i àdhuc a la misèria, els que no gaudeixen de llur "protecció".

Quan sortia *El Be Negre*, diari satíric a mans, naturalment, del clan, Lluís Capdevila era objectiu de mofes freqüents, el seu monocle esdevingué popular, però en definitiva el "rebentisme" del clan li servia de reclam.

No estranyarà al lector que aquesta capelleta es fongués com un bolado durant la nostra guerra. Gairebé tots els seus components es c... a les calces i fugiren a l'estranger d'on alguns tornaren per anar a Burgos amb el "caudillo" i d'altres per instal·lar-se

a Barcelona després de la guerra a preparar, amb la benevolença discreta del nou règim, l'etapa de postguerra, que encara dura.

En canvi, "lo" Lluís Capdevila i altres com ell, també "excomunista" pel clan, anaren al front o lluitaren a Barcelona fins al darrer moment, i els que no moriren anaren als camps de concentració, a la presó o a l'exili des d'on continuaren lluitant per les mateixes idees que havien defensat a casa nostra.

Quan s'instal·li novament a Catalunya un règim democràtic, que no trigarà, nosaltres (o els que vindran) acabaran amb l'imperi secret d'aquesta confraria i es farà una revisió de valors assegurant a tots els intel·lectuals, joves i vells, poetes i prosistes, rics i pobres, laics o confessionals, les mateixes garanties de publicació, difusió i crítica, amb un esperit de veritable justícia.

Lluís Capdevila té els seus defectes com tothom (qui no en tindrà?) però són defectes que perfilen i afirmen la seva personalitat, el seu temperament. Per exemple, li agrada parlar d'ell, de la seva obra, dels seus amics, i abusa de vegades de la primera persona, però té el mèrit considerable d'haver-se fet una cultura literària i humanística amb el seu propi esforç, treballant sense defallir ni fer cap cas de l'hostilitat o de la indiferència del "clan", d'haver publicat a França una de les més importants biografies de Beethoven, un excel·lent llibre sobre Andorra, nombrosos articles de col·laboració a la premsa de l'exili (a *Mai No Morirem d'Angulema*, especialment) sense comptar els que publica a *Claror* i a *La Vanguardia* de Barcelona. Ha cultivat precioses amistats com la de Miguel Ángel Asturias, Antonio Machado, Pablo Neruda, Pau Casals, i ha donat l'exemple a l'exili de la seva fidelitat als seus amics i a la causa de la llibertat.

Un dia, en una conferència que va donar a Toulouse ja fa deu o dotze anys, féu una frase que esdevingué cèlebre: "Els refugiats espanyols han sofert tant i s'han portat tan dignament que haurien de tenir tots la legió d'Honor".

En una altra ocasió i criticant l'obra de sapa dels obscurantistes i catòlics professionals de Catalunya, ens deia parlant de Lluís Companys, Lluís de Zululeta i Lluís Bello: "Els veritables 'lluïsos' som nosaltres, tots defensors de la justícia i de la llibertat, que són temes més cristians que els dels altres 'lluïsos'".

Capdevila és, a més a més, un exemple de cordialitat amb els amics. Quan ve a Tolosa hi ha dis-

putes entre les famílies per tenir-lo invitat a la casa llur, i jo crec que no hi ha cap poble a França on no tingui fidels.

Ara és a Sant Julià de Lòria, al balcó de casa nostra. Allí gaudeix d'una vida tranquil·la, voltat també d'amics; llegeix, escriu, recorda. I és dolç i reconfortant que homes com Lluís Capdevila puguin reviure amb el pensament i la ploma a la mà una llarga vida plena de grans i profundes emocions...

Procedència dels textos

1. Domènec de Bellmunt, "Pàtria i política", *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior* [Tolosa de Llenguadoc], núm. 1 (desembre de 1951), p. 2.

2. Domènec de Bellmunt, "El sacrifici de Companys, crim de guerra", *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior* [Tolosa de Llenguadoc], número extraordinari (15 d'octubre de 1954), p. 3. Dins del número dedicat "A la memòria de Lluís Companys, president de Catalunya, en el 14è aniversari del seu afusellament".

3. Domènec de Bellmunt, "Amb més pena que glòria", *Llar de Germanor Catalana. Butlletí Interior* [Tolosa de Llenguadoc], s/n (1958), p. 7-8.

4. Domènec de Bellmunt, "Evocació i exemple", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 17 (abril de 1965), p. 3.

5. Domènec de Bellmunt, "El nostre millor amic", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 28 (abril de 1966), p. 3.

6. Domènec de Bellmunt, "El sacrifici de Companys", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 33 (octubre de 1966), p. 2.

7. Domènec de Bellmunt, "Dues paraules, dues imatges", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 39 (abril de 1967), p. 2.

8. Domènec de Bellmunt, "Les últimes paraules", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 54 (octubre de 1968), p. 4.

9. Domènec de Bellmunt, "Adéu-siau, pare Abat!", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 55 (novembre de 1968), p. 4.

10. Domènec de Bellmunt, "Un pessimisme exagerat", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 68 (febrer de 1970), p. 3.

11. Domènec de Bellmunt, "Pobles de Catalunya. Bellmunt d'Urgell", *Butlletí del Casal Català de Tolosa de Llenguadoc*, núm. 71 (maig de 1970), p. 4.

12. Domènec de Bellmunt, "Les Penelles i Castelserà", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 75 (desembre de 1970), p. 2.

13. Domènec de Bellmunt, "Francesc Layret", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 84 (febrer de 1972), p. 3.

14. Domènec de Bellmunt, "En el cinquantenari de la mort de Salvador Seguí", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 92 (abril de 1973), p. 3.

15. Domènec de Bellmunt, "Pau Picasso, malagueny i català", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 93 (maig de 1973), p. 2-3 i 6.

16. Domènec de Bellmunt, "L'obra cultural de la Catalunya autònoma", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 95 (setembre de 1973), p. 2.

17. Domènec de Bellmunt, "Pau Casals", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 96 (desembre de 1973), p. 2.

18. Domènec de Bellmunt, "Ambrosi Carrion, poeta, autor teatral, patriota", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 97 (gener de 1974), p. 2-3.

19. Domènec de Bellmunt, "Lo Lluís Capdevila", *Butlletí del Casal Català de Tolosa del Llenguadoc*, núm. 100 (gener de 1975), p. 3-4.